

GUNNAR ARTÉUS: Krigsmakt och samhälle i frihetstidens Sverige. Militärhistoriske Studier utgivna av Militärhistoriske avdelningen vid Militärhögskolan Nr. 6. Stockholm, Militärhistoriske Förlaget, 1982. 438 s.

Denne bog er et produkt af et svensk forskningsrådsprojekt med samme titel og forfattet af projektets leder siden starten i 1973. Emnet er militærkorporationens – dvs. officerernes – status, materielle vilkår og rekruttering, det sidste især med henblik på statusplaceringen. Fremgangsmåden er hovedsageligt kvantitativ. Der fremlægges et stort og meget omhyggeligt udarbejdet statistisk materiale vedrørende adlinger, ordensdekorationer, personer i den officielle rangorden, nominal- og reallønninger, ny kompagniofficerers fædre m.m. Sigtet er dobbelt. For det første er bogen et bidrag til periodens historie. For det andet søges de variable, som bearbejdes systematisk, vurderet som mulige generelle indikatorer på militarisme i samfund med førindustriel struktur, men udviklet politisk organisation.

Det militærsociologiske sigte er prioriteret højere end det historiske i bogens disposition. Hver af de undersøgte variable har fået sit eget afsnit, der er opbygget næsten som en selvstændig artikel. Det er synd, ikke alene fordi det gør bogen tung at læse, men også fordi det nedprioriterede historiske sigte har været det mest frugtbare. Målet med den separate bearbejdning af hvert status- og rangmål har nemlig ikke kunnet nås. Forfatteren er ganske vist ret optimistisk på dette punkt. De omhyggeligt udførte (og i sig selv meget interessante) sammenligninger med andre samtidige stater, som foretages hvor det er muligt, demonstrerer imidlertid problemerne. For det første viser det sig som regel, at det kun er muligt at sammenligne kvantitativt med nogle få stater (hyppigst Danmark og Preussen), mens f.eks. de franske og engelske strukturer er så kvalitativt forskellige, at de må skilles ud på forhånd. For det andet kræver sammenligningerne selv i bedste tilfælde inddragelse af mange forklarende og modificerende faktorer, som komplicerer vurderingen. For det tredje er forholdene i flere tilfælde endnu mere komplicerede end forfatteren, trods al omhu, har erkendt. For eksempel er adelsbegrebet i Danmark af en så afvigende karakter (se Nils G. Bartholdy i HT 12. rk. V) at international sammenligning ikke er let; og det er langt fra uproblematisk at sammenligne uddelingen af værdigheder med forskellig grad af eksklusivitet, som det flere gange gøres. Formålet med at søge at udvikle indikatorer må være at nå frem til en let håndterlig sammenligning af let producerbare kvantitative mål, i stedet for en kompliceret, delvis kvalitativ og skønmæssig, sammenligning af store dele af samfundsstrukturen. Men dér ender man altså alligevel. Billedet af frihedstidens militærkorporation er altså blev noget flimrende, fordi afprøvningen af de undersøgte størrelser som generelle indikatorvariable er blevet prioriteret højest. Dette billede er ellers interessant, som man kan forvente når emnet er en historisk periode, der både indledes og afsluttes med militærkup. Artéus portrætterer et samfund, som kun Preussen synes at overgå i graden af militarisering. Militæret er højt anset, og favoriseres med lønning og rang frem for statsapparatets civile del og den embedsløse overklasse. Officerskorpset er fast sammensmækket og ensartet, dertil forment af byrd. Omkring tre fjerdedele er officerssønner, og to tredjedele er adeligt fødte.

I et særligt afsnit gennemgås militærkorporationens rolle i periodens politik. Den er reaktiv, konkluderes det, både når formen er kupmæssig og når den er konstitutionel. Der er intet forsøg på at indføre et egentligt militærstyre. Normalt kan militærets position forsvares konstitutionelt ved hjælp af Ridderhusmajoriteten af officerer og exofficerer. Hueregeringen og understændernes samvirke i frihedstidens sidste år omgår imidlertid dette konstitutionelle forsvar. Konsekvensen er forståelse mellem kongen og militæret og stænderstyrets afskaffelse 1772.

Den svenske stænderstat var et ret enestående fænomen i sin samtid. Militærkorporationens stilling i Sverige var også exceptionel, konkluderes det, efter en konfrontation med

Morris Janowitz' model af den europæiske normaltilstand. Afstanden til nabostaten Danmark-Norge synes mindre i de punktvisse internationale sammenligninger. Selv om officerernes status ikke var så forskellig i de to nordiske stater, var det dansk-norske officerskorps imidlertid (efter anmelderens endnu upublicerede undersøgelser) helt anderledes sammensat end både det svenske og det »normale«. I Danmark-Norge blev en heterogen ($\frac{1}{3}$ udlændinge, kun godt $\frac{1}{3}$ selvrekrutterende) og uaristokratisk ($\frac{1}{4}$ adelige) gruppe holdt sammen med en i forhold til Sverige høj grad af professionalisme og centralisme i uddannelse og udvælgelse. Den sociale sammensætning var altså stærkt afvigende, trods ligheden i status. Også f.eks. de engelske og preussiske hære havde markante særtræk. Hver hær havde altså sit ansigt, og al sammenligning bliver nødvendigvis kompliceret.

Gunner Lind

BIRGIT LØGSTRUP: Jorddrot og offentlig administrator. Godsejerstyret inden for skatte- og udskrivningsvæsenet i det 18. århundrede. Administrationshistoriske Studier nr. 7. København, Rigsarkivet/G. E. C. Gads Forlag, 1983. 477 s. Ill.

I. Indledning.

Europas historie i det 18. århundrede er en umiddelbart farverig og dramatisk periode. Og den er formativ, i den forstand, at hvad der skete den gang, grundlæggende præger det samfund, vi lever i idag.¹ Politisk er det Frankrigs kamp for hegemoni på det europæiske kontinent. I århundredets begyndelse førtes krigen endnu med den gamle ordens udsøgte manerer. Man erindrer den franske løjtnant, der før slaget ved Fontenay galant hæver sin fjerprydede hat: *Messieurs les Anglais. Tirez les premiers!* Og århundredet løb ud, da den gamle ordens hære marcherede frem til en klinger *marche militaire* af Haydn for at lade sig feje over ende af den nye ordens repræsentanter: de franske revolutionshære. Økonomisk og socialt er det et århundrede med stigende befolkning og stigende velstand – men også med stigende afstand imellem dem, der havde, og dem, der ikke havde. Århundredet er den enevældige statsmagts glansperiode og merkantilismens store tid; men dets slutning får sit præg af de nye politiske ideer om frihed og lighed, og på det økonomiske felt af den tidlige liberalisme. Og ideologisk er det oplysningstidens epoke, med dens vældige spredning af informationer og tanker, og med den tidlige romantiks dyrkelse af det enkelte menneske og dets grænseløse muligheder.

Danmarks historie i det 18. århundrede var vel ikke helt så farverig og dramatisk; men den var fuldt så formativ. Nok var tiden efter 1720 den længste fredsperiode, vi har kendt; men krigen mellem Europas stormagter medførte, at også den danske konge måtte have en anseelig hær og flåde – og skatter til at finansiere sit militær. Også Danmark oplevede en periode med en voksende befolkning og en voksende velstand, der kulminerede i den florissante handelsperiode og i de store landboreformer – men landet oplevede også et voksende svælg mellem klasserne. Ligesom i det øvrige Europa møder vi i Danmark den stærke kongelige enevælde og udviklingen af den moderne, effektive statsmagt. Og selv under den landsfaderlige danske enevælde vinder nye og revolutionære tanker indpas mod århundredets slutning.

Det emne, arkivar, cand. mag. Birgit Løgstrup har taget op i sin afhandling, som er antaget til forsvar for den filosofiske doktorgrad ved Københavns Universitet og som idag

¹ Anmeldelsen gengiver forfatterens indlæg som første officielle opponenter ved disputatsforsvaret på Københavns Universitet den 18. marts 1983. Lektor, dr. phil. Erik Helmer Pedersens opposition vil fremkomme i *Historie*. Der meldte sig ingen opponenter *ex auditorio*.